

Mgr Celina Kamecka-Antczak

Przypisywana a własna tożsamość obywatelska osób z niepełnosprawnością intelektualną.

Streszczenie

W dysertacji prezentuję wyniki zrealizowanych przeze mnie badań partycypacyjnych dotyczących obywatelskiej tożsamości własnej i przypisywanej osobom z niepełnosprawnością intelektualną. Celem omawianych badań było poznanie, w jaki sposób dorosłe osoby z niepełnosprawnością intelektualną postrzegają siebie jako obywateli, i jak uważają, że są postrzegane przez innych. Projekt badawczy został osadzony w nurcie interakcjonizmu symbolicznego, który jest perspektywą teoretyczną i metodologiczną, analizującą społeczne interakcje oraz nadawane im przez jednostki znaczenia (por. Hałas, 2006).

W rozdziale pierwszym z ram teoretycznych interakcjonizmu symbolicznego wyprowadzam pojęcie tożsamości. Tożsamość jest konstruowana i rekonstruowana podczas sytuacji społecznych, w których jednostka uczestniczy. Tożsamość jednostki i jej role społeczne są ze sobą ściśle powiązane. Role społeczne interpretuję jako działania podejmowane przez jednostkę, które wynikają z jej postrzegania siebie i tego, jak jest postrzegana przez innych w danej sytuacji społecznej (Stryker, 1968). Proces kształtowania się tożsamości i przyjmowania ról związany jest z procesem wychowania. Analizując procesy kształtowania się tożsamości w kontekście niepełnosprawności, korzystam z koncepcji piętna Goffmana (2005), rozwiniętej przez Mankoffa (1971).

W rozdziale drugim analizuję republikańską i liberalną koncepcję obywatelstwa, udowadniając, że obie nie uwzględniają osób z niepełnosprawnością intelektualną jako pełnoprawnych, aktywnych obywateli. W dysertacji przyjmuję relacyjną koncepcję obywatelstwa, która odnosi się do relacji wewnątrz społeczności lokalnej (Duffy, 2017; Chalachanová i in. 2021b).

Rozdział trzeci przedstawia metodologię badań własnych. Badania zaprojektowałam i przeprowadziłam zgodnie z podejściem partycypacyjnym. W badaniu zrealizowanym wiosną 2021 roku udział wzięło trzynaścioro pełnoletnich uczniów i uczennic szkół przysposabiających do pracy z trzech polskich miast. Ze względu na pandemię Covid 19 realizowałam wywiady online. Z każdą osobą odbyłam minimum dziesięć spotkań. Aby zapewnić dostępność całego procesu badawczego, korzystałam z opracowanych standardów prowadzenia badań partycypacyjnych z osobami z niepełnosprawnością intelektualną (Nind, 2008). Jako narzędzie pomocnicze podczas wywiadów wykorzystywałam metody pozawerbalne: fotografii i rysunku.

Rozdział czwarty to zapis procesu redukowania i reprezentowania danych (Rubacha, 2008). Zebrane dane jakościowe zostały poddane analizie tematycznej.

W rozdziale piątym, który ma charakter zakończenia przedstawiam obszary relacji między tożsamością własną a przypisywaną ukazujące się w odtworzonych podczas analizy danych obrazach tożsamości. W uzyskanych obrazach niepełnosprawność nie zajmowała dominującej

pozycji. Uczestnicy i uczestniczki tworzyli obrazy siebie, wskazując na pozytywne cechy, zróżnicowane zainteresowania oraz podkreślając, że prowadzą zwyczajne życie. Chęć bycia pomocnym była wspólną cechą łączącą wszystkie osoby. Posiadana koncepcja obywatelstwa opierała się na prawie, ale też obowiązku wykonywania ról charakterystycznych dla dorosłości: pracowania, zarabiania i wydawania pieniędzy, założenia rodziny, swobodnego spędzania wolnego czasu poza domem. Żadna z osób nie podejmowała jednak jeszcze tych ról, a część badanych uważała, że są one dla nich nieosiągalne. Realizowanie swojej aktywności obywatelskiej uczestnicy i uczestniczki widzieli przede wszystkim w byciu patriotą, szanowaniu polskiej historii i symboli narodowych, odczuwaniu dumy, kibicowaniu polskiej drużynie. Żadna z osób nie postrzegała siebie jako mającej wpływ na życie lokalnej społeczności. Wszyscy postrzegali siebie raczej jako osoby, które powinny się podporządkować, słuchać rodziców i nauczycieli. Uczestniczki i uczestnicy nie stawiali postulatów związanych z możliwością zmiany sytuacji, w której się znajdują.

Zrealizowany projekt, poza celem badawczym, miał także cel edukacyjny: podniesienie świadomości uczestników i uczestniczek badania poprzez zapoznanie ich z prawami obywatelskimi i wspólne poszukiwanie obszarów, w których mogą dążyć do realizacji tych praw. Udział w badaniu umożliwił osobom z niepełnosprawnością intelektualną wypowiedzenie się w swojej sprawie. Pozwolił na wspólną identyfikację istotnych dla nich elementów roli obywatela oraz wskazanie barier napotykanych w jej realizacji. Uczestnicy i uczestniczki mieli również możliwość rozwijania swoich umiejętności społecznych oraz poczucia sprawstwa. Analiza zebranych danych ukazała silne oddziaływanie tożsamości przypisywanej danej osobie wraz z etykietą niepełnosprawności intelektualnej. Tożsamość ta wydawała się być przyjmowana przez uczestników i uczestniczki projektu. Wyniki badań pozwoliły na podjęcie refleksji nad zmianami społecznymi niezbędnymi dla faktycznej realizacji społecznej inkluzji i nakreśliły kolejne etapy badań.